

ACADEMIA ROMÂNĂ
ȘCOALA DE STUDII AVANSATE A ACADEMIEI ROMÂNE
DEPARTAMENTUL ȘTIINȚE ECONOMICE, SOCIALE ȘI JURIDICE

TEZĂ DE DOCTORAT

**Lumea unipolară vs. lumea multipolară – teatre de acțiune,
strategii, metode de implementare și centre de rezistență**

REZUMAT

Conducător de doctorat

Doctorand

Acad. Prod. Dr. Bădescu Ilie

Herzog Bogdan

BUCUREȘTI

2022

REZUMAT

Prezenta lucrare își propune să analizeze modul în care o ideologie de nișă, „repararea lumii prin acțiunea omului”, a devenit un program politic cu vocație mondială. Metoda deconstructivistă „*Solve et Coagula*”, pe care o încadrăm în tipologia „mișcărilor sociale proiectate”, este mecanismul prin care identitățile naturale sunt dizolvate și înlocuite treptat cu identități opționale. Etapele procesului reconstructiv implică identificarea unui agent dizolvant capabil să rupă ordinea naturală a lucrurilor, dizolvarea (*solve*) materiei existente în materie primordială (*prima materia*) și, odată atins acest punct, re-formarea sau re-organizarea (*coagula*) într-un nou tip de ordine, după dorința intervenientului.

Întoarcerea la *prima materia* este, în definitiv, o schimbare sistemică și, prin urmare, se supune aceluiași legi ca și procesele de tranziție sau de modernizare. Ea presupune, așadar, spargerea *statu-quo* și înlăturarea obstacolelor care îl protejează. În plan social, Max Weber a evidențiat trei tipuri de obstacole pe care trebuie să le depășească „modernizatorii”: a) obstacole economice; b) obstacole politice; c) obstacole psihologice; cărora profesorul Ilie Bădescu le-a adăugat d) obstacolele reprezentate de centrele spirituale. Procesul de reconstrucție socială presupune distrugerea lianților socio-identitari, adică a acelor elemente care grupează „atomii” sociali – indivizii – în diferite formule colective. Eliminarea „obstacolelor” are drept consecință atomizarea societății într-o mulțime de indivizi separați, fără legături între ei, adunați în unica formulă colectivă rămasă acceptabilă – umanitatea în ansamblul ei. La finalizarea primei etape (*solve*), odată înlăturate obstacolele-lianți, individul redevine *le bon sauvage* al lui Rousseau. În cea de-a doua etapă a procesului, (*coagula*), după „eliberarea” individului, categoriile inițiale sunt înlocuite cu opțiunea umană, presupus a fi rațională. Eliberat de constrângerile identității primite la naștere, individul poate, așadar, alege dintr-o mulțime de identități și categorii opționale. În cele din urmă, însuși conceptul de individ este dizolvat și reconstruit astfel încât să accepte includerea unor subiecți non-umani cum ar fi corporațiile, animalele, teritoriile geografice sau inteligența artificială.

Finalitatea socio-politică a procesului de reconstrucție a fost prezentată de Jaques Attali în cartea „*Scurtă istorie a viitorului*”. Teoreticianul francez anticipează etapele pe care le va parcurge umanitatea în viitorul apropiat: sfârșitul imperiului american, căruia îi vor urma, spune el, „lumea policentrică”, „hiperimperiul”, „hiperconflictul” – toate concepte efemere,

lipsite de stabilitate – iar, în final „hiperdemocrația” și sfârșitul istoriei. Aceste procese urmează să aibă loc într-un viitor apropiat, palpabil, cel mai probabil în următoarele două-trei decenii.

Pentru ca omenirea să poată ajunge în stadiul în care metoda deconstructivistă *Solve et Coagula* și finalitatea ei să poată face parte din discursul public a fost nevoie însă de un proces îndelungat, derulat pe **două planuri distincte, un plan orizontal – cel geopolitic, și un plan vertical – planul ideatic.**

În plan vertical, reconstrucția lumii presupune substituirea culturilor existente cu o nouă paradigmă universală. Acest plan înglobează toate metodele, tehnologiile și acțiunile utilizate pentru dezintegrarea personalității omului și a conștiinței acestuia și pregătirea umanității pentru acceptarea unei noi condiții umane și a unui nou destin. Operațiunile desfășurate în acest plan țin de sfera războiului psihologic, a propagandei și a despiritualizării. **Necesitatea promovării acestei metode cu ajutorul unor vehicule politice capabile să asigure transpunerea în practică, la nevoie cu forța, a acestei ideologii a condus la apariția planului orizontal, cu teatrele sale de acțiune geopolitică. Întrucât reconstrucția lumii presupune asumarea unui destin de către întreaga umanitate, planul orizontal este lumea în ansamblul său.** Scopul acțiunilor desfășurate în planul orizontal îl reprezintă reorganizarea globală a societății, astfel încât omul să fie eliberat de tirania convențiilor sociale, a identităților colective și a statului.

Prin comparație cu planul de confruntare vertical-ideatic, unde acțiunile au cel mai adesea un caracter subversiv, strategiile din teatrele de acțiune geopolitice sunt transpuse în practică prin confruntări militare și economice care au ca obiectiv intermediar asigurarea hegemoniei mondiale de către o singură superputere. Pentru geopoliticieni ca Zbigniew Brzezinski, lumea este o tablă de șah pe care există piese mai importante și piese mai puțin importante, piese care pot fi sacrificate, etc. În jocul de șah se înfruntă „jucătorii geostrategici”, adică țările care au capacitatea și voința de a-și exercita influența în exterior, iar rolul cheie este cel al „pivoților geopolitici”, adică al statelor a căror importanță provine din situarea lor geografică și din capacitatea de a influența comportamentul marilor jucători. În terminologia noastră, tabla de șah a geopoliticianului american devine „planul orizontal”, iar zonele de interes studiate de Brzezinski sunt „teatrele de acțiune geopolitice”.

Urmărind modul în care reconstrucția lumii a ajuns să devină o ideologie mondială, lucrarea de față nu este interesată atât de istoricul mișcării pieselor pe tabla de șah, ci de ideile

și strategiile care au determinat aceste mișcări, actorii geopolitici fiind doar niște vehicule al căror rol este de a asigura dominația globală a unei paradigme. Din aceste motive am concentrat studiul asupra modului în care această ideologie a penetrat sfera geopoliticului și asupra zonelor în care implementarea acestui program a întâmpinat probleme majore. **Teatrele de acțiune alese spre analiză sunt, așadar, locuri de implementare agravantă, radicală, totală, a proceselor reconstructive, devenind zone unde confruntarea între paradigme diferite este transpusă subsecvent în războaie, revoluții și operațiuni speciale.** Prin urmare, deși geografia, demografia, economia și politica externă rămân factori importanți, lupta principală este una culturală și chiar spirituală. Dintr-o astfel de perspectivă, Afganistanul, care este una dintre cele mai sărace țări din lume, aflată într-o stare de fragmentare tribală și anarhie perpetuă, dar care, în același timp, a găsit resorturile interne de a înfrunta cu succes trei mari imperii – cel britanic, cel sovietic și cel american – este mai interesant decât Thailanda sau Coreea de Sud, mult mai populate și mai dezvoltate economic, dar integrate complet în paradigma culturală predominantă. La fel Hezbollah, o mișcare politică islamică dintr-o țară levantină cu doar câteva milioane de locuitori, este mai important pentru studiul de față decât Indonezia, cea mai populată țară musulmană. Acceptând acest dinamism istoric capabil oricând să genereze noi teatre de acțiune, jucători geostrategici și pivoți geopolitici, am considerat de maximă relevanță pentru studiul nostru următoarele teatre de acțiune:

- Imperiul Britanic și lumea anglo-saxonă dominată de acesta – locul în care „repararea” lumii prin intervenția omului și-a găsit vehiculul politic capabil să ofere unui astfel de demers o anvergură globală;
- Rusia – interesantă prin ocuparea marelui spațiu eurasiatic, încercările de a se constitui ca o contrapondere geopolitică la polul occidental și prin capacitatea de regenerare în urma unor catastrofe istorice;
- Europa la finalul secolului XX – interesantă prin ezitarea / neputința de a-și asuma o misiune istorică proprie, distinctă de universalismul *Solve et Coagula*;
- Anumite mișcări islamice contemporane – interesante prin modul în care au reușit să organizeze o opoziție non-statală în fața unor jucători geostrategici de talie mondială.

Teatrul de acțiune atlantic ne-a atras atenția datorită emergenței în insulele britanice a unui centru de densitate spirituală începând cu secolul al XVI-lea. În cadrul acestui proces de

constituire a „spațiului dens” am identificat ca muchii ontologice ale afirmării britanice procese sociale complexe cum sunt: confluența revoluțiilor – industrială, spirituală, politică, economică și ideatică, asigurarea unei coexistențe a succesiunilor și deplasarea centrelor logistice „ascunse” spre nord-vestul european. Tot aici s-a produs pentru prima dată conceptualizarea lumii ca un întreg cuantificabil și controlabil. Anglia a fost locul în care programul de reparare al lumii prin intervenția omului a devenit un proiect socio-politic cu vocație mondială. În Anglia elisabetană, proiectul reparării lumii „*axis mundi*” se suprapune peste conștiința preexistentă a unui destin misionar - „*spiritul locului*”. Anglia este locul în care ideologia reformării lumii prin acțiunea omului și capitalurile acumulate în zona mediteraneeană se întâlnesc, iar securitatea asigurată de poziția insulară și sprijinul statal le conferă acel mediu propice pentru evoluția la scară planetară. Victorioasă în Albion sub forma revoluției puritane și, ulterior, sub forma „Revoluției Glorioase” de la 1688, *Solve et Coagula* nu poate fi cantonată în insulă pentru că ea are o vocație globală – reformarea lumii imperfecte. Folosind ca vehicul Imperiul Britanic, acest *Weltanschauung* este exportat în emisfera occidentală odată cu primele vase ale pelerinilor. Potrivit lui Carroll Quigley, unul din geopoliticienii cei mai avizați ai școlii anglo-saxone, a cărui carte, *Tragedy and Hope*, a constituit un reper important pentru lucrarea de față, anduranța modelului atlantic provine din capacitatea acestuia de a se reinventa. Teoria ciclurilor civilizaționale enunțată de profesorul american susține că orice civilizație se naște într-un mod inexplicabil și trece printr-o perioadă de expansiune urmată de o criză ce o obligă să se reorganizeze. Odată ce acest moment este depășit, civilizația cunoaște o epocă de aur urmată de conflicte și decădere. Diferența între civilizația occidentală și cele concurente rezidă în capacitatea acesteia de a se reinventa, într-un proces pe care profesorul american îl leagă de succesiunea tipurilor de capitalism – comercial, industrial, financiar și monopolist. Economia pluralistă care încheie această secvență și pe care Quigley o întrevide încă din anii 1960 asigură premisele instaurării unui model liberal cu vocație universală, adică tocmai hiperdemocrația de care avea să vorbească Attali patru decenii mai târziu.

La nivel macro, teatrul de acțiune orizontal este lumea în ansamblul său, iar principalul obiectiv al geopoliticii este dominația mondială, așadar, asupra pământului și a mării. Ca urmare, controlul asupra **continentului eurasiatic** este, dată fiind dimensiunea acestuia, o condiție necesară asigurării hegemoniei globale. „Pentru America principalul premiu geopolitic este Eurasia” afirma Brzezinski, argumentând că aici se găsesc următoarele șase țări din punct de vedere al cheltuielilor militare, cele mai mari șase economii în afară de cea americană, cele mai populate țări din lume, și pentru că potențialii rivali la supremația globală pot apărea doar din această zonă geografică.

Teoria fostului secretar de stat american este confirmată istoric. Apărut în corespondența spionilor englezi de la frontiera Afghanistanului, „marele joc” este un termen care fascinează încă lumea intelligence-ului și a istoricilor britanici, fiindcă era pentru prima dată când Imperiul Britanic întâlnea un rival geopolitic capabil nu numai să-i opună o rezistență îndelungată, dar și să-i răspundă pe toate teatrele de acțiune, iar, în cazurile în care era înfrânt, să își revină uluitor de repede. Marele joc anglo-rus nu s-a limitat doar la blocarea Rusiei în Asia Centrală, ci a presupus acțiuni distincte în multiple teatre de acțiune, între care enumerăm Peninsula Balcanică sau Extremul Orient. În anul 1904, încercând să explice persistența rivalității anglo-ruse pe parcursul secolului al XIX-lea și capacitatea Imperiului Țarist de a rezista constantelor presiuni externe exercitate asupra sa, Halford John Mackinder avansa teoria rolului de pivot al geografiei în istoria umanității. Pentru Mackinder, ca și pentru generațiile de specialiști care i-au succedat, în special în zona anglo-saxonă, dar și în cea rusească, politica este determinată în principal de geografie, iar geografia înseamnă ocuparea marilor spații. Cum globul pământesc este dominat, pe de o parte, de oceane, și, pe de cealaltă parte, de marea masă continentală, puterea politică este și ea împărțită între puterile care domină mările și cele care reușesc să-și asigure dominația în cel mai mare spațiu terestru – aria pivot eurasiatică. Abordarea bazată pe geografie impune concentrarea atenției asupra celor două mari forțe, maritimă și continentală, a căror confruntare pentru dominația globală devine inerentă, indiferent de epocă istorică sau ideologie. Geopolitica spune că orice putere care stăpânește marele spațiu continental este un rival civilizațional pentru cel care stăpânește oceanele. Reciproca este, de asemenea, valabilă.

De una singură, însă, geografia nu lămurește de ce anumite națiuni ocupă marile spații și nici duranța lor în arealele respective. În secolul al XX-lea, Rusia nu a fost cea mai populată țară din Eurasia, a cunoscut perioade de dezvoltare economică și industrializare susținute, dar și decenii de stagnare, și a suferit agresiuni externe și convulsii interne de dimensiuni colosale. Cu toate acestea, și-a revenit de fiecare dată. Ca și în cazul studiului puterilor rivale, pentru a explica fenomenele istorice, sfera geopoliticii trebuie extinsă dincolo de geografie, spre ideologie și transcendent. Dacă expansiunea globală a liberalismului anglo-saxon se întemeiază pe vocația „reparării lumii”, a unui „program mondial de iluminare și reformă” și a „eliberării omului”, pe parcursul lucrării am încercat să identificăm resorturile ideatice care ar putea sta la baza rezistenței la aceste acțiuni. La întrebarea „ce strategii au adoptat rușii în confruntarea cu occidentul astfel încât să rămână timp de secole principalul rival geopolitic al acestuia?”, am identificat în teoria geopolitică rusească trei idei importante

pe care le-am analizat detaliu: (1) Continuitatea prin elite; (2) Proiectul imperial legat de ocuparea „marelui spațiu” eurasiatic; (3) Destinul misionar.

Distincția pe care am operat-o între cele două planuri ale efortului deconstructiv, cel orizontal/ geopolitic și cel vertical/ transcendent-noologic, a ridicat problema naturii celor mai redutabile obstacole în calea acestor procese. Ne-am întrebat dacă în plan vertical există vreo corespondență pentru ceea ce marea masă continentală eurasiatică reprezintă în plan orizontal. Există o transpunere noologică a unei astfel de bariere geopolitice? Focalizarea atenției noastre asupra **teatrului de acțiune european** a făcut posibilă investigarea unor astfel de corespondențe între geopolitică și noologie. Afirmând că **orice construcție geopolitică are în cele din urmă nevoie de o ancoră în absolut**, ne-am întrebat dacă tocmai degradarea unor astfel de corespondențe verticale nu a făcut posibilă limitarea rolului Europei la statutul de cap de pod al atlantismului pe care i-l rezerva Brzezinski la începutul noului mileniu. Încă din antichitate, Sfântul Ioan Gură de Aur afirma că autoritatea imperiului este fundamentată teologal, ea provenind nu din puterea armelor, ci din mandatul divin pe care îl primește – cel de a-l opri pe Anticrist și de a asigura domnia legii. Această sursă transcendentă de putere avea să fie clamată ulterior de Carol cel Mare și de împărații Sfântului Imperiu Roman pentru a-și justifica pretenția de dominație asupra oicumenei catolice. Atât gânditorii tradiționaliști precum Evola, cât și geopoliticienii de talia lui Carl Schmitt, au constatat același fenomen: în momentul în care sursa transcendentă de autoritate apune, dispar atât legitimitatea imperiului, cât și justificarea unei unități instituționale a Europei.

Dar este cu adevărat nevoie de *imperium* pentru a asigura ancora verticală a vocației transcendente? Eșecul politic al celor două mari imperii creștine, Imperiul Roman de Răsărit și Sfântul Imperiu Roman, fără ca prăbușirea lor să fie însoțită de evenimente escatologice, pune sub semnul întrebării alăturarea conceptelor de imperiu și *katechon*. În măsura în care o formă de organizare politică își găsește legitimitatea prin conștiința unei misiuni transcendente, o atare vocație ar putea fi asumată, cel puțin teoretic, și la scară mai mică, de exemplu națională. O astfel de situație nu elimină neapărat criteriul geografic, care prevalează în cazul conceptelor imperiale, ci îl circumscrie unor serii de alți factori precum etnia sau istoria/ tradiția – într-un concept pe care prof. Ilie Bădescu l-a denumit „legitimitate etnoistorică”. Acest concept, strâns legat de „principiul naționalităților”, care a stat la baza tratatelor de pace de după Primul Război Mondial, presupune dreptul popoarelor de a trăi independente, în țări suverane, în interiorul unor granițe ce se bazează pe unitatea de neam și tradiție. Am alocat o porțiune a acestei lucrări analizei vulnerabilităților principiului legitimității etno-istorice, dar și acțiunilor întreprinse în scopul subminării acestei forme de expresie a identităților colective.

Teatrul de acțiune islamic prezentat în finalul lucrării ne-a oferit posibilitatea de a investiga capacitatea de a se opune proceselor deconstructive pe care o pot exercita actorii geopolitici non-statali. În acest demers, am utilizat teoria rețelelor de putere elaborată de sociologul britanic Michael Mann, respectiv teoria războaielor de generația a IV-a dezvoltată de William Lind.

Considerăm că principalele contribuții originale ale lucrării sunt: extrapolarea procesului *Solve et Coagula* în sfera geopoliticii, descrierea metodei utilizate și a obiectivelor sale finale și distincția operată între planul orizontal/ geopolitic și cel vertical/ transcendent în care se desfășoară acțiunea deconstructivă. Focalizarea asupra zonelor unde implementarea acestor procese a întâmpinat dificultăți majore ne-a ajutat să formulăm paradigma teatrelor de acțiune, un model de analiză aplicabil atât în sfera geopoliticii, cât și în cea a noologiei. Obiectivul final al lucrării, cel de a identifica cele mai redutabile obstacole cu care s-a confruntat proiectul de „reparare a lumii prin acțiunea omului”, ne-a oferit posibilitatea să identificăm aspecte inedite în cadrul fiecăruia dintre teatrele de acțiune alese spre analiză. Analizarea modului în care a fost constituit „spațiul dens” atlantic, corelarea acestuia cu finalitatea geopolitică a procesului reconstructiv, distincțiile operate între diversele curente ale școlii geopolitice eurasiene și concluzia lucrării – necesitatea asigurării unei ancore transcendente pentru succesul oricărui demers politic, inclusiv al celui anti-deconstructiv – sunt câteva dintre rezultatele demersului nostru.

Cuvinte-cheie: *Solve et Coagula*, *prima materia*, identități colective, bariere în calea deconstrucției sociale, teatre de acțiune

CUPRINS

Introducere	p. 21
Considerații metodologice	p. 27
Partea I Construcție și deconstrucție geopolitică. Teorii și metode.	
1 Principiile reconstrucției prin revenirea la <i>prima materia</i>	p. 33
2 Metoda „ <i>Solve et Coagula</i> ”. Caracteristici generale.	p. 40
3 Finalitatea geopolitică a procesului de reconstrucție. Hiperimperiul, hiperconflictul și hiperdemocrația în viziunea lui Jacques Attali	p. 54
Partea a II-a Teatre de acțiune	
4 Teatre de acțiune. Considerații generale	p. 63
5 Teatrul de acțiune atlantic	
5.1 Anglia elisabetană	
5.1.1 Nașterea unui imperiu. Factori de convergență	p. 67
5.1.2 Asumarea unui destin misionar și proiectul reconstrucției lumii	p. 69
5.2 Etape ale procesului de reconstrucție în zona atlantică	
5.2.1 O perspectivă deconstructivistă asupra istoriei civilizațiilor	p. 85
5.2.2 Modelul civilizațional atlantic	p. 90
5.2.3 Rivalii geopolitici	p. 102
5.2.4. Tendințe postbelice. Economia pluralistă	p. 106
6 Teatrul de acțiune eurasiatic	
6.1 Geopolitica marelui spațiu	p. 110
6.2 Continuitatea prin elitele pasionare	
6.2.1 Cadru teoretic	p. 117
6.2.2 Stalinismul – continuator al tradiției imperiale rusești?	p. 122
6.2.3 Internațional-comunismul și național-comunismul	p. 125
6.2.4 Rolul elitelor pasionare după destrămarea URSS. Teoria orchestrării	p. 139

6.3 Statu-quo vs. neo-urasianism	
6.3.1 Marele spațiu eurasiatic	p. 144
6.3.2 Menținerea statu-quo și acțiunea limitată	p. 146
6.3.3 Proiectul imperial neo-urasianist	p. 149
6.3.4 Haosul ca soluție temporară	p. 156
6.4 Misiunea istorică. A Treia Romă	p. 160
7 Teatrul de acțiune european	
7.1 În căutarea unei misiuni europene	p. 165
7.2 Destinul imperial european	
7.2.1 <i>Katehonul</i>	p. 168
7.2.2 De la <i>imperium</i> la legitimitatea entoistorică	p. 175
7.3 Subminarea principiului legitimității etnoistorice europene	
7.3.1 Vulnerabilități	p. 178
7.3.2 Compromiterea mișcărilor naționale în Europa postbelică	p. 186
8 Teatrul de acțiune islamic	
8.1 Islamul aliat de conjunctură și „rival civilizațional”	
8.1.1 Câteva considerații asupra relației occident- islam	p. 192
8.1.2 Apariția și eșecul naționalismului arab	p. 194
8.1.3 Tranziția de la arabism la islamul radical	p. 197
8.2 Emergența structurilor non-statale în teatrul de acțiune islamic	
8.2.1 Societatea ca structură de rețele. Războaiele de Generația a IV-a	p. 199
8.2.2 Coeziune socială prin structuri non-statale în context ostil	p. 202
Concluzii	p. 215
Bibliografie	p. 225

Lista Hărților

Harta 1 – Imperiul Britanic la 1914	p. 84
Harta 2 – Imperiul Rus la 1914	p. 113
Harta 3 – Harta geopolitică a lumii în viziunea lui Halford Mackinder	p. 115
Harta 4 – Europa Națiunilor 1919-1938	p. 182

Lista Ilustrațiilor

Figura 1 – Geneza „spațiului dens” britanic	p. 83
Figura 2 – Coexistența succesiunilor în modelul atlantic	p. 94
Figura 3 – „A patra teorie politică”	p. 155
Figura 4 – Eurasia și „steaua haosului”	p. 157

Lista Anexelor

Anexa 1 – Reconstrucția noțiunii de individ	p. 236
Anexa 2 – Marele Joc – Un tablou sinoptic	p. 240